Starogrecki ideał rycerza-herosa na podstawie tekstu Marii Ossowskiej

- Wprowadzenie
- Przeczytaj
- Gra edukacyjna
- Sprawdź się
- Dla nauczyciela

Bibliografia:

- Źródło: Maria Ossowska, *Ethos rycerski i jego odmiany*, Warszawa 1986, s. 26.
- Źródło: Maria Ossowska, *Ethos rycerski i jego odmiany*, Warszawa 1986, s. 25–30.

Starogrecki ideał rycerza-herosa na podstawie tekstu Marii Ossowskiej

Akropol, Ateny
Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Czy kodeks honorowy współczesnych dowódców wojskowych może wywodzić się z antycznej Grecji?

W historii kultury europejskiej jednym z wzorów do naśladowania był ideał rycerski. Choć w rzeczywistości nie wszyscy wojownicy wypełniali zasady kojarzone z etosem rycerskim, jednak w powszechnej świadomości istniał zespół reguł, które należało realizować, aby zasłużyć na miano prawdziwego rycerza. Wypełnianie tych obowiązków ma znaczenie także dziś, dlatego „postawa godna wojownika", której przykładem może być wierność ojczyźnie, gotowość do poświęcenia życia, nieprzechodzenie na stronę wroga, łączy rycerzy starożytności z wielkimi dowódcami wojskowymi naszych czasów.

> **Twoje cele**
>
> - Przeanalizujesz znaczenie i etymologię wyrazu „etos".
> - Dokonasz analizy fragmentu tekstu Marii Ossowskiej *Ethos rycerski i jego odmiany*, by ustalić wygląd, cechy charakteru i sposób zachowania greckich wojowników.
> - Ocenisz starogrecki etos rycerza-herosa.

Przeczytaj

Ethos

Hektor, Aleksander Wielki, Juliusz Cezar, według Hansa Burkmaira, 1519 r

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Etos (*ethos*) to pojęcie dosłownie oznaczające „charakter", „obyczaj". W nauce stosuje się je od dawna. Maria Ossowska, autorka popularnonaukowej pracy zatytułowanej *Ethos rycerski i jego odmiany*, wyjaśniając znaczenie terminu, zaznacza, że nie należy go kojarzyć z etyką – ta wskazuje na pożądane i odrzucane sposoby postępowania, które za kryterium przyjmują dobro i zło. To także zbiór norm moralnych oraz obyczajowych, charakterystyczny dla określonej zbiorowości i przekazywany na zasadzie naśladowania. Etos nie jest tożsamy z ideałem, do którego dąży pojedynczy człowiek – stosuje się go w odniesieniu do grup społecznych (zawodowych, wiekowych, stanowych itp.), co oznacza, że głównym obszarem jego zastosowania jest socjologia. Aby scharakteryzować etos, należy ustalić, jakie wartości są ważne dla członków tej grupy ludzi. Służy temu m.in. określenie głównych wzorów osobowych funkcjonujących w obrębie etosu. Dany wzorzec może mieć charakter temporalny, czyli zmieniający się w czasie.

Rycerz-heros w starożytnej Grecji

Jednym ze wzorów osobowych jest rycerz-heros. Druga część terminu wskazuje na umiejscowienie w przestrzeni i czasie tego etosu. Grecki heros jest opisywany głównie przez działanie na polu bitwy, choć obowiązują go również pewne normy podczas pokoju. Maria Ossowska wśród wielu cech etosu antycznej elity rycerskiej wskazała m.in. pochodzenie. Geneaologia miała fundamentalne znaczenie. Znajomość historii rodu pozwalała identyfikować się z przodkiem i równocześnie odróżniać się od innych oraz ustalać, kogo zaliczyć do sojuszników, a kogo do wrogów.

Elitarne pochodzenie miało przejawiać się m.in. w urodzie fizycznej – wygląd przedstawicieli wyższych klas potwierdzał ich przynależność do tej grupy. Potwierdzał to nie tylko strój, ale też rysy

Herb Hektora
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

twarzy oraz postawa. Mężczyzna należący do stanu rycerskiego musiał być przystojny, a także postawny. Okazję do wykazania się siłą dawały pojedynki (podczas turniejów lub wojny), co z kolei wskazywało na konieczność odznaczania się odwagą. Zarzut tchórzostwa był szczególnie dotkliwy i musiał zostać pomszczony. Tego wymagał obyczaj, który nakazywał też umiejętne postępowanie w czasie pokoju. Uważano, że tylko człowiek należący do wyższej sfery potrafi odpowiednio zachować się w każdej sytuacji.

Inne wersje etosu rycerskiego

Ponieważ etos nie jest taki sam „zawsze i wszędzie", należy dostrzegać jego zmienność także w stosunku do grupy wykonującej podobne zajęcia. Przykładowo różniły się zachowania wojowników na polu bitwy w antyku, średniowieczu czy w XX w. Maria Ossowska w *Ethosie rycerskim i jego odmianach* wykazała, że odmienne wzorce zalecano w starożytnych Atenach oraz w antycznej Sparcie: podobieństwom towarzyszyły różnice (np. Spartanin nawet w trakcie snu musiał mieć przy sobie broń). W odpowiedni, potwierdzający przynależność stanową sposób powinien zachowywać się też rycerz chrześcijański – zwycięzca pojedynku miał pozostawać na miejscu przez pewien czas, by dać pokonanemu okazję do rewanżu. Jeszcze inne zasady obowiązują współczesnego nam żołnierza, np. obyczaj, że pojedynek może rozstrzygnąć losy bitwy, dziś nie jest respektowany.

> Maria Ossowska
>
> ***Ethos rycerski i jego odmiany***
>
> 1. „Cały porządek społeczny szlachty Homerowej opiera się na wzajemnym okazywaniu sobie czci". […] Ojcowie wymagają od synów, by zawsze starali się być pierwsi. Ojciec nakazywał Glaukosowi, by „przewagami się wsławił, najlepszy był zawsze ze wszystkich".

2. Takie same wskazówki daje swemu synowi Hektor. Achilles, mając do wyboru śmierć w glorii albo życie dłuższe, lecz bez rozgłosu, wybiera pierwszą ewentualność. „[…] Szlacheckie urodzenie ma to do siebie […] że człowiek, który je ma, jest w swym postępowaniu bardziej chciwy sławy niż inni".
3. Dbałość o własną cześć łączy się nieuchronnie ze szczególną czujnością na ośmieszenie. […] Samoponiżenie dla uzyskania czegoś upragnionego jest największą ofiarą, jaką sobie można wyobrazić. Dlatego Priam rozbraja Achillesa, gdy przychodzi prosić o wydanie ciała Hektora. Działa tu coś, co A. Krokiewicz nazywa prawem skruszonego serca.
4. Wojownika homerowego obowiązuje szczodrość. Ciężki jest zarzut chciwości i skąpstwa skierowany do Agamemnona przez Achillesa, który nazywa go bezwstydnym chciwcem, węszącym chytrze za zyskiem, a później zarzuca mu, że przy podziale łupów zagarnia większą część dla siebie. […]
5. T. Veblen w swojej klasycznej pracy dotyczącej klasy próżniaczej wymienia cztery zajęcia, które nie hańbią ludzi znajdujących się na szczycie drabiny społecznej. Są to: sprawowanie rządów, ceremonii religijnych, wojowanie i sport. Należałoby do tego dodać administrowanie własnością rolną. […]
6. Władcy występujący w eposach homerowych są w posiadaniu gospodarstw rolnych i pastwisk, a ponadto zasilają swoje zasoby przez wyprawy łupieskie. […] Wojna, skądinąd, musi być żywiołem ludzi, którzy są tak czuli na obrazę i tak zawsze gotowi mieczem sprawiedliwość wymierzać. Walka w tej kulturze współzawodnictwa stanowi poważny rozdział w życiu ludzkim […].
7. Przeciwnicy w pojedynkach odnoszą się do siebie dwojako. Czasem wszystko zaczyna się od obustronnego, szczegółowego przedstawienia swojej genealogii. W czasie tej prezentacji może się okazać […] że ojcowie przeciwników wzajem się gościli. To likwiduje spór. Przeciwnicy na znak drużby zamieniają się

zbrojami. […] Pełen kurtuazji jest także pojedynek między Hektorem a Ajaksem. Gdy noc zapada, Hektor proponuje przerwanie zmagań, co on tylko jako ten, który na pojedynek wezwał, uczynić może. Przeciwnicy rozstają się, wymieniwszy cenne podarunki i zapewnienie przyjaźni. Ale ten schemat zderzenia się dwóch wojowników nie jest jedyny. Bywa, że przeciwnicy obrzucają się wyzwiskami i pogróżkami.
W pierwszym przypadku podnoszenie walorów wroga może mieć na celu podniesienie swoich zasług na wypadek zwycięstwa, w drugim – wymyślanie wrogowi połączone zwykle z samochwalstwem – może zmierzać do zastraszenia przeciwnika. Otwarta walka jest bardziej ceniona, niż posługiwanie się podstępem. Hektor walcząc z Ajaksem, zapowiada: „Rycerza takiego jak ty, nie ugodzę podstępnie, chyłkiem się czając".

8. Ale w czasie igrzysk po śmierci Patroklesa Odyseusz znienacka podcina od tyłu kolano przeciwnika i w ten sposób powala go na ziemię, a podstęp z koniem trojańskim jest aż nadto dobrze znany. Zdzieranie zbroi z pokonanego przeciwnika jest powszechnie uprawiane […]. Najgorszą rzeczą, jaką wyrządzić można zwyciężonemu, jest rzucenie jego trupa psom czy drapieżnym ptakom, bo brak pogrzebu uniemożliwia zmarłemu przekroczenie Styksu i znalezienie spokoju w świecie zmarłych. […]
9. Rozejm dla zbierania trupów i urządzenia im należytego pogrzebu jest respektowany. Łamanie układów zawartych pod przysięgą natrafia na szczególne potępienie, tak jak potępia się niewydanie Heleny przez Trojan mimo zobowiązania, że się ją wyda, jeżeli Menelaus w pojedynku zwycięży Parysa. Ucieczka w nocy z pola walki – tak jak proponuje Agamemnon – zostaje z oburzeniem wykluczona przez Odyseusza.
[…]
10. Choć łuk uchodzi u Homera za broń mniej szanowną, walczy się nie tylko przy jego pomocy, ale właściwie wszystkim czym się da. Diomedes olbrzymim kamieniem powala Eneasza. Hektor w walce

czaszkę wroga rozłupuje także wielkim głazem. […] Ciekawe są argumenty, za pomocą których Nestor zagrzewa do boju: *Walczcie jak męże, druhowie! Niech wstyd przed innymi wam każe. Baczyć na honor! I wszyscy na swoich bliskich pomnijcie* […]. Nie ma tu motywacji: za ojczyznę. To wojna kierowana prywatną potrzebą pomsty, a od chwili, gdy Trojanie nie dotrzymują układu, oburzeniem z powodu zerwania przysięgi. Uprowadzenie Heleny i wraz z nią znacznych skarbów dodatkowo spotyka się z potępieniem, bo jest przejawem niewdzięczności za udzieloną gościnę. Niewdzięczność zaś należy do tych uczuć, które najpowszechniej w różnych kulturach są potępiane. […] Niewdzięczność zasługuje na potępienie, tak jak zasługuje na nie opuszczenie druha […]. Pomsta Achillesa za zabójstwo Patroklesa będzie świadectwem jego wierności w przyjaźni.

11. O.R. Sandstrom wyróżnia następujące reguły walki u Homera: oszczędź tego, kto się korzy i prosi o litość, szanuj posła, przestrzegaj rozejmu, zezwalaj na pogrzeb poległych i powstrzymaj się od przechwałek nad trupem.

Źródło: Maria Ossowska, *Ethos rycerski i jego odmiany*, Warszawa 1986, s. 25–30.

Słownik

etyka

(gr. *tá ēthiká* – traktat o obyczajach < *ēthos* – obyczaj, charakter) – ogół norm moralnych obowiązujących w danej społeczności, moralność; nauka zajmująca się zasadami moralności, m.in. ich genezą

socjologia

(łac. *sosi(etas)* – społeczeństwo; gr. *logos* – nauka) – nauka o społeczeństwie, badająca, w jaki sposób funkcjonuje społeczeństwo, na jakich zasadach wytwarzają się i zmieniają więzi między ludźmi

Gra edukacyjna

Polecenie 1

Rozwiąż quiz złożony z 15 pytań, dzięki którym sprawdzisz swoją wiedzę na temat etosu, ze szczególnym uwzględnieniem etosu rycerza-herosa. Na każdą odpowiedź masz nie więcej niż minutę. Jeśli przekroczysz ten czas, musisz zacząć od nowa. Pamiętaj, że na całość przeznaczono 10 minut.

Test

Sprawdź swoją wiedzę

Poziom trudności:

łatwy

Limit czasu:

4 min

Twój ostatni wynik:

-

Uruchom

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Wskaż, która z odpowiedzi nie przedstawia reguły walki u Homera, wyróżnionej przez Oscara Sandstroma:

- zachowanie rozejmu
- okazywanie litości tym, którzy się poddają
- szacunek dla zabitego wroga
- udzielanie gościny najbliższym zabitego wroga

Ćwiczenie 2

Zaznacz poprawne odpowiedzi:

Prawo skruszonego / hardego serca to termin wprowadzony przez Thorsteina Veblena. Oznacza on sposób postępowania wojownika wobec poniżającego się / wywyższającego się przeciwnika. Ten, kto sam się ośmiesza / wywyższa, powinien zostać wysłuchany / potępiony.

Ćwiczenie 3

Wyjaśnij, w jakim sensie Maria Ossowska użyła zaznaczonych w tekście słów:

> **Maria Ossowska**
>
> ***Ethos rycerski i jego odmiany***
>
> Dbałość o własną cześć łączy się nieuchronnie ze szczególną **czujnością** na ośmieszenie. […] Samoponiżenie dla uzyskania czegoś upragnionego jest największą ofiarą, jaką sobie można wyobrazić. Dlatego Priam **rozbraja** Achillesa, gdy przychodzi prosić o wydanie ciała Hektora.
>
> Źródło: Maria Ossowska, *Ethos rycerski i jego odmiany*, Warszawa 1986, s. 26.

Ćwiczenie 4

Wskaż, które zajęcia przystają członkom elit społecznych (klasy próżniaczej):

- [ ] ucztowanie
- [ ] rządzenie
- [ ] tworzenie sztuki
- [ ] zarządzanie własnością rolną
- [ ] podejmowanie ryzykownych wypraw
- [ ] udział w zawodach sportowych

Ćwiczenie 5

Wyjaśnij, czym może się zakończyć przedstawianie swej genealogii przez wojowników na polu bitwy.

Ćwiczenie 6

Czy wojownik grecki powinien charakteryzować się skromnością i ustępować miejsca innym? W odpowiedzi zacytuj odpowiedni fragment tekstu Marii Ossowskiej.

Ćwiczenie 7

Czy walki, w których brali udział Grecy i Trojanie, były motywowane patriotyzmem narodowym? Odpowiedź uzasadnij swoimi słowami.

Ćwiczenie 8

Na podstawie zamieszczonego w e-materiale fragmentu pracy Marii Ossowskiej oceń starogrecki etos rycerza-herosa. Twój tekst powinien liczyć 100-120 słów.

Dla nauczyciela

Autorki: Małgorzata Kosińska-Pułka, Bożena Święch

Przedmiot: Język polski

Temat: Starogrecki ideał rycerza-herosa na podstawie tekstu Marii Ossowskiej

Grupa docelowa:

III etap edukacyjny, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:
Zakres podstawowy
Treści nauczania – wymagania szczegółowe
I. Kształcenie literackie i kulturowe.
2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:
1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;
2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;
II. Kształcenie językowe.
1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:
1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;
3) rozpoznaje argumentacyjny charakter różnych konstrukcji składniowych i ich funkcje w tekście; wykorzystuje je w budowie własnych wypowiedzi;
4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:
1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły nie oraz partykuły -bym, -byś, -by z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń -ji, -ii, -i ; zapisu przedrostków roz-, bez-, wes-, wz-, ws-; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (a, ę) oraz połączeń om, on, em, en ; pisowni skrótów i skrótowców;
2) wykorzystuje składniowo-znaczeniowy charakter interpunkcji do uwypuklenia sensów redagowanego przez siebie tekstu;
III. Tworzenie wypowiedzi.
1. Elementy retoryki. Uczeń:
1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;
3) rozumie i stosuje w tekstach retorycznych zasadę kompozycyjną (np. teza, argumenty, apel, pointa);

6) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych i stosuje je we własnych tekstach;
2. Mówienie i pisanie. Uczeń:
1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;
2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;
4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;
11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;
IV. Samokształcenie.
1. rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;
2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;
6. wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi;
8. posługuje się słownikami ogólnymi języka polskiego oraz słownikami specjalistycznymi (np. etymologicznymi, frazeologicznymi, skrótów, gwarowymi), także w wersji on-line;
Zakres rozszerzony
Treści nauczania – wymagania szczegółowe
I. Kształcenie literackie i kulturowe.
2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:
3) rozpoznaje nawiązania do tradycji biblijnej i antycznej w kulturze współczesnej;
Teksty polecane do samokształcenia
16) Maria Ossowska, Ethos rycerski i jego odmiany;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności.

Cele operacyjne. Uczeń:

- analizuje decyzje i postępowanie antycznych rycerzy-herosów na podstawie filmu *Troja* W. Petersena,
- ocenia konsekwencje decyzji wybranych postaci eposów homeryckich,
- rozpoznaje cechy etosu rycerskiego na podstawie tekstu Marii Ossowskiej *Ethos rycerski i jego odmiany*,

- sprawdza swoją wiedzę, biorąc udział w grze edukacyjnej,
- redaguje wypowiedź argumentacyjną, oceniając starogrecki etos rycerza-herosa.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- drzewko decyzyjne.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- karta pracy.

Przed lekcją

Zadaniem uczniów jest obejrzenie filmu *Troja* w reżyserii Wolfganga Petersena i wypełnienie wylosowanego fragmentu karty pracy:

KARTA PRACY

Scena z filmu	Uczestnicy sceny	Postawy bohaterów	Konsekwencje podjętych zachowań
Rozmowa Achillesa z Tetydą i Odysem na temat udziału w wojnie			
Hektor przystępujący do pojedynku z Achillesem			
Odyseusz – pomysłodawca podstępu			
Priam udający się do obozu wroga			
Parys decydujący się na uprowadzenie Heleny i pozostawienie jej w Troi			

Uwaga: należy tak przygotować losowanie, aby utworzyć grupy zadaniowe do pracy na lekcji.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel pyta uczniów o ich refleksje związane z filmem *Troja* i na podstawie zadań przydzielonych przed lekcją tworzy grupy zadaniowe.
2. Nauczyciel informuje uczniów, że wykorzystają na lekcji metodę zwaną drzewkiem decyzyjnym, i objaśnia jej zasady.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel organizuje pracę 5 grup i przydziela zadania:
   Grupa I. Analiza decyzji Achillesa przystępującego do wojny; rozpisanie sytuacji, nazwanie możliwych rozwiązań, analiza pozytywnych i negatywnych skutków, nazwanie celów i wartości. Uczniowie pracują metodą drzewka decyzyjnego.
   Grupa II. Analizuje decyzję o udziale Hektora w pojedynku, wykorzystuje drzewko decyzyjne.
   Grupa III. Metodą drzewka decyzyjnego analizuje konsekwencje pomysłu Odyseusza związanego z koniem trojańskim.
   Grupa IV. Analizuje metodą drzewka decyzyjnego wyprawę Priama do obozu wroga.
   Grupa V. Wykorzystuje drzewko decyzyjne do przedstawienia wyborów Parysa związanych z uprowadzeniem i zatrzymaniem Heleny.
   Grupy przedstawiają efekty pracy, udzielają koleżankom i kolegom informacji zwrotnej. Plakaty z rozpisanymi decyzjami bohaterów umieszczają w widocznym miejscu.
2. Jeśli wystarczy czasu, uczniowie wykonują wskazane przez nauczyciela ćwiczenia z sekcji „Sprawdź się".

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ogłasza konkurs na 100-procentowe rozwiązanie gry edukacyjnej zamieszczonej w e-materiale. Uczniowie grają w nią, a następnie wymieniają się spostrzeżeniami na temat gry, mówią o pytaniach, które uznali za trudne.

Praca domowa:

1. Nauczyciel na podstawie e-materiałów formułuje polecenie pracy domowej: Czy kodeks honorowy współczesnych dowódców może wywodzić się z antycznej Grecji? Uzasadnij swoje stanowisko w wypowiedzi argumentacyjnej.

Materiały pomocnicze:

- Marcin Darmas, *Obywatel rycerz*, Warszawa 2014.
- *Troja*, reż. Wolfgang Petersen, film z 2004 r.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Gra edukacyjna” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.